

КОНЦЕПЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Основні проблеми початкової освіти:

неповною мірою забезпечена наступність між дошкільною і початковою ланками освіти;

погіршення здоров'я молодших школярів і зниження інтересу учнів до навчання, зумовлені недостатньо ергономічним режимом навчально-виховного процесу та перевантаженням змісту освіти, його недостатній практичній спрямованості і переважанні знаннєвого складника;

неналежне наукове обґрунтування і відсутність експериментальної перевірки доцільності запровадження різноманітних проектів, експериментів, курсів за вибором, які призводять до нарощування обсягів чи дублювання змісту освіти;

негативний вплив на організацію навчального процесу проблемних явищ у підручнику творенні та розробленні засобів навчання для молодших школярів;

недостатнє врахування індивідуальних особливостей молодших школярів під час насичення й урізноманітнення освітнього середовища;

недостатньо ефективна організація виховного процесу в початковій школі.

Місія і головна мета початкової освіти

Початкова освіта – перший рівень загальної середньої освіти, який, зберігаючи наступність із дошкільним періодом, забезпечує подальше становлення і розвиток особистості дитини, закладає базу для її навчання в основній школі.

Основна мета початкової освіти – виховання особистості дитини, її гармонійний розвиток, збагачення досвіду життєдіяльності на основі загальнолюдських та національних цінностей, формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів як бази для успішного навчання в основній школі.

Завдання початкової освіти полягає у:

психолого-педагогічній адаптації дитини до шкільного навчання;
подальшому становленні особистості дитини, її духовного, психічного, фізичного, соціального розвитку, розвитку пізнавальних здібностей, інтересу до навчання;

формуванні ключових і предметних компетентностей;

формуванні культури спілкування та співпраці у різних видах діяльності і формах навчальної взаємодії, здатності до самовираження, соціально-правової, екологічно доцільної і здоров'язбережувальної та безпечної поведінки у різних життєвих ситуаціях;

формуванні цілісної наукової картини світу, емоційно-ціннісного ставлення дитини до самої себе, інших людей, суспільства і природи;

естетичному, морально-етичному, патріотичному, громадянському, трудовому, екологічному вихованні дитини.

Основними результатами початкової освіти є психологічна, фізична, інтелектуальна і соціальна готовність учнів до систематичного навчання на наступному рівні освіти:

достатньо розвинені мислення, уява, пам'ять, увага, сенсорні уміння, рефлексія;

відповідний віку молодших школярів фізичний розвиток;

сформовані складники ключових компетентностей (уміння вчитися, інформаційно-комунікативної, загальнокультурної, здоров'язбережувальної, громадянської, соціальної) і предметних компетентностей, що охоплюють знання, уміння, навички, способи діяльності, досвід та здатність застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях, а також особистісно ціннісне ставлення до життя і здоров'я, соціуму, природи, праці, навчання і мистецтва, здатність до творчого самовираження;

морально-етична, естетична, патріотична і громадянська вихованість особистості, що виявляється у культурі міжособистісної взаємодії, соціально-правовій, екологічно доцільній та здоров'язбережувальній поведінці, сформованості емоційно-чуттєвої сфери, здатності самостійно діяти у типових для дітей молодшого шкільного віку життєвих ситуаціях.

Зміст початкової освіти

Зміст початкової освіти конструюється як цілісна система, що ґрунтується на особистісно орієнтованому, діяльнісному і компетентнісному підходах. Він вирізняється міжпредметною *інтеграцією* і *практичною спрямованістю*, що дає змогу краще враховувати характерну особливість молодших школярів – цілісність сприймання і пізнання навколишньої дійсності, і запобігти перевантаженню. Для забезпечення практичної спрямованості урізноманітнюються організаційні форми навчання (інтегровані заняття, практична робота, міні-дослідження, екскурсії, навчальні проекти, у тому числі екологічні і соціокультурні акції тощо). Інтеграція забезпечується через запровадження інтегрованих курсів:

світознавство, що охоплює зміст раніше існуючих навчальних предметів природознавство, основи здоров'я і «Я у світі»;

українська мова, що презентує зміст навчальних предметів українська мова і літературне читання.

Цілісному засвоєнню змісту початкової освіти сприятиме наскрізна інтеграція курсу мистецтва з усіма іншими навчальними предметами.

Зміст навчання складається з інваріантного і варіативного складників. Інваріантний складник реалізується через визначені державними нормативними документами обов'язкові предмети базового плану навчально-виховного процесу – мови (українська, іноземна, національних меншин/спільнот), математика, світознавство, фізична культура, технології, інформатика.

Інваріантний складник забезпечує єдність освітнього простору. Засвоєння змісту навчальних предметів інваріантного складника відбувається за єдиними програмами, в яких для таких предметів, як мова

(українська, іноземна, національних меншин/спільнот), математика, світознавство, окреслено базовий і поглиблений рівні. Специфіка певного загальноосвітнього навчального закладу і варіативність різноманітних проектів та експериментів, які запроваджують у початковій школі, виявлятиметься не у нарощуванні обсягів змісту (що спостерігається під час підготовки альтернативних програм), а в особливостях його структурування і використанні інноваційних організаційних форм, технологій, методів навчання. Поглиблене вивчення окремих предметів здійснюється за рахунок годин, передбачених для реалізації варіативного складника, а не зменшення годин на вивчення інших початкових предметів базового плану навчально-виховного процесу.

Варіативний складник спрямований на забезпечення диференціації, індивідуалізації, задоволення освітніх потреб груп і окремих учнів з урахуванням умов роботи конкретної школи. На реалізацію варіативного складника у початковій школі відводять 1 годину на тиждень в 1 класі і по 2 години – в 2-4 класах. Варіативний складник може спрямовуватись на індивідуальну роботу з окремими учнями, проведення групових консультацій, додаткових занять з певних предметів. Можуть створюватися групи педагогічної корекції, які працюють в адекватному для розвитку дитини режимі на основі індивідуалізації навчання. У межах цього часового діапазону можуть вводитись курси за вибором або поглиблено вивчатись один з таких предметів інваріантного складника базового плану навчально-виховного процесу, як мова (українська, іноземна, національних меншин/спільнот), математика, світознавство.

У освітніх програмах зміст навчальних предметів структурується за окремими блоками (модулями). Кожен загальноосвітній навчальний заклад має можливість комбінувати модулі з урахуванням своєї специфіки.

З метою підвищення ефективності виховної роботи в школі вводиться інваріантний складник виховного процесу, до якого розробляють типову програму. Виховні заходи можуть проводити як учителі-класоводи, так і вчителі-предметники за планом виховної роботи на навчальний рік і планом-сценарієм виховного заходу. Вчитель визначає тематику і форми роботи (бесіди, зустрічі, екскурсії, свята, акції тощо), які охоплюють естетичне, трудове, фізичне, морально-етичне, національне, патріотичне виховання тощо. Кількість виховних годин не враховується у загальній кількості годин гранично допустимого навчального навантаження школяра.

Розподіл тижневого навантаження за освітніми галузями і предметами презентовано в проекті базового плану навчально-виховного процесу.

Проект базового планунавчально-виховного процесу

Освітня галузь		Навчальний предмет	Кількість годин на тиждень				
			1 клас		2 клас	3 клас	4 клас
			вересень	Входження у шкільне життя			
ІНВАРІАНТНИЙ СКЛАДНИК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ							
М Ф и і с з т к е у ц л т ь в т о р а*	Мови і література (українська / іноземна/ національних меншин)	Українська мова (мова і читання)	6	8	8	8	8
		Іноземна мова	1	2	3	3	3
	Математика	Математика	3	4	4	4	4
	Природознавство.	Світознавство	2	2	2	2	2
	Суспільствознавство						
	Технології	Технології	1	1	1	1	1
		Інформатика	-	-	-	1	1
	Фізична культура	Фізична культура*	2/1	2/1	2/1	2/1	2/1
		Хореографія	0/1	0/1	0/1	0/1	0/1
Усього			15	19	20	21	21
ВАРІАТИВНИЙ СКЛАДНИК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ							
Додаткові години для: поглибленого вивчення предметів інваріантного складника; вивчення предметів варіативного складника (курси за вибором); індивідуальних та групових занять з певних предметів			1		2	2	2
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня			20		22	23	23
ІНВАРІАНТНИЙ СКЛАДНИК ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ							
Виховне заняття			5		5	5	5
Усього фінансується			25		27	28	28

* Третя година предмета «Фізична культура» інтегрується з усіма іншими навчальними предметами у формі фізкультхвилинок, динамічних пауз тощо.

Організація навчально-виховного процесу в початковій школі

Перед вступом до школи діти старшого дошкільного віку проходять підготовку до шкільнонавчання, яка відбувається згідно з вимогами нового Базового компонента дошкільної освіти за єдиною програмою для всіх закладів, які її здійснюють (дошкільні навчальні заклади, школи, клуби, будинки дитячої творчості, центри розвитку дитини) або у сім'ї.

До 1 класу вступають діти, яким станом на 1 вересня виповнилося 6-7 років і які за результатами психолого-педагогічного обстеження не мають протипоказань для систематичного шкільного навчання. З метою уникнення формалізованого підходу до діагностики готовності дитини до навчання у школі створюють тимчасові комісії у складі психолога, логопеда, педагога, які працюють на підставі затвердженого МОН України Положення. Комісія працює у період з початку квітня до початку серпня за певним графіком, що складається з урахуванням об'єктивних потреб. Діагностування готовності дитини до навчання у школі здійснюється на основі розробленої Інструкції щодо психолого-педагогічної діагностики готовності дитини до навчання у школі, затвердженої МОН України.

Зарахування дітей до 1 класу початкової ланки загальноосвітніх навчальних закладів державної та комунальної форм власності, що містять у своїй структурі школу I ступеня, а також тих, що організують навчання за певними проектами, здійснюється на безконкурсній основі. Можливість успішно навчатися в обраному навчальному закладі за відповідною програмою забезпечується не відбором дітей, а створенням необхідних умов (науково-методичних, кадрових, матеріальних) для всіх бажаючих.

Ураховуючи широкий діапазон вікових особливостей молодших школярів, у початковій школі розрізняють два мікроперіоди: діти 6-7-річного віку і 8-10-річного. Організація шкільного освітнього середовища і навчального процесу (режим дня, розклад занять, навчальне навантаження, оцінювання навчальних досягнень), вибір організаційних форм навчання і типів уроків (інтегрований, бінарний, урок-подорож, урок-спектакль тощо) здійснюється з урахуванням цих мікроперіодів.

Для вирішення проблеми вирівнювання стартових позицій першокласників доцільно формувати окремо класи учнів 6-річного віку і 7-річного (за наявності достатньої кількості дітей).

З метою адаптації першокласників до навчання в школі виокремлюється період «Входження в шкільне життя», який триває перші 3-4 тижні перебування дітей у школі.

Школа автономна у виборі форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти, керуючись їх педагогічною доцільністю та іншими чинниками, що зумовлюють результативність навчання і виховання школярів. Ресурсом підвищення ефективності навчального процесу є використання інноваційних освітніх технологій і сучасного програмного забезпечення, обов'язковою умовою застосування яких є дотримання державних санітарно-гігієнічних норм і відповідність програмам з навчальних предметів.

Тривалість навчального року у початковій школі становить 34 робочі

тижні (без урахування канікулярних і святкових днів). Школа автономна у виборі тривалості робочого тижня (кількості робочих і вихідних днів: 5 і 2 дні або 6 і 1 день відповідно).

Тижневе навантаження у 1 класі впродовж періоду «Входження у шкільне життя» становить 15 годин (по 3 уроки і 1 виховній годині на день в умовах 5-тиденного навчання), у наступні тижні – не перевищує 20 годин (по 4 уроки на день). У 2 класі тижневе навантаження не перевищує 22 години, у наступних класах початкової школи – 23 години.

Тривалість уроку у 1-2 класах становить 40 хвилин (у період входження в шкільне життя – 35 хвилин), у 3-4 класах – 45 хвилин. Урізноманітнення видів діяльності учнів на уроках завдяки наскрізній інтеграції усіх навчальних предметів з курсом мистецтва і годиною фізичної культури дозволяє збільшити тривалість уроку не перевантажуючи школярів.

Наповнюваність класів у початковій школі не перевищує 25 учнів, в інклюзивних класах – не більше 15 учнів. Для вивчення мов (української, іноземної, національних меншин/спільнот), інформатики класи поділяють на підгрупи, якщо кількість учнів перевищує 20 осіб.

Школа – це освітній простір дитини, де вона не готується до життя, а повноцінно живе. Тому вся діяльність навчального закладу спрямовується на сприяння становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною. З цією метою, а також для запобігання надмірного навчального навантаження учнів пріоритетною стає робота початкової школи в режимі повного дня. У другу половину дня у школі можуть проводитись уроки фізкультури, технології, організовуватись групи продовженого дня (ГПД), наповнюваність яких не перевищує 25 осіб гуртки за інтересами – до 15 осіб.

Навчальні предмети українська мова, математика, світознавство у початковій школі викладає учитель-класовод. Інші навчальні предмети (фізична культура, технології, курси за вибором) за письмової згоди вчителя-класовода можуть викладати вчителі-предметники. Мову національних меншин/спільнот та іноземну мову вчителі-класоводи викладають за умови наявності відповідної педагогічної освіти.

Зважаючи на вікові особливості молодших школярів першого вікового мікроперіоду (6-7 років), з метою підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу для кожного класу, де кількість дітей більша за 20, а в інклюзивних класах – більша за 10, передбачено ставку вихователя (помічника/асистента вчителя). У разі, якщо кількість учнів у класах менша за 20, відводиться ставка одного вихователя на два класи.

Вчителю додатково оплачується 5 виховних годин на тиждень, класне керівництво (ведення документації, робота з батьками тощо), завідування кабінетом, перевірка зошитів в залежності від кількості учнів. Навантаження (на посадовий оклад) педагога-вихователя (помічника/асистента вчителя), керівника гуртка встановлюється на рівні 20 годин на тиждень.

Дидактичне, методичне і матеріально-технічне забезпечення шкіл

Створення освітнього середовища здійснюється відповідно до

оновлених Положення про кабінет для початкової школи із переліком засобів навчання, обладнання для кожного навчального предмета по класах та Державних санітарних правил і норм облаштування, утримання ЗНЗ та організації навчально-виховного процесу.

Запроваджується нове покоління підручників для початкової школи, які органічно поєднують функції підручника і робочого зошита, що розширює можливості як для активізації діяльності учнів під час роботи з ними, так і для диференційованого навчання і децентрації навчальної взаємодії.

Вчителю забезпечується право обирати підручники з огляду на власні педагогічні пріоритети та з урахуванням індивідуальних особливостей школярів.

Оцінювання результатів навчання в початковій школі

Поточний, тематичний і підсумковий контроль за рівнем навчальних досягнень учнів здійснює вчитель на підставі загальних критеріїв і норм оцінювання результатів навчальної діяльності школярів з таких навчальних предметів: українська мова, іноземна мова, мова національної меншини/спільноти, математика, світознавство.

Оцінювання навчальних досягнень школярів здійснюється на основі оцінки вчителя, самооцінки та взаємооцінки і зорієнтоване на формування рефлексивної позиції молодшого школяра, його мотивації на досягнення успіху в особистісному зростанні. З метою формування досвіду самооцінювальної діяльності й мотивації учнів на успіх може використовуватись портфоліо учнівських досягнень.

Основними об'єктами оцінювання є складники предметних компетентностей. Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів також береться до уваги їхнє ставлення до виконуваної роботи та просування за індивідуальною освітньою траєкторією.

Перевірку навчальних досягнень молодших школярів здійснюють з урахуванням принципів психологічної комфортності і здоров'язбережувального характеру навчально-виховного процесу. Оцінювання у початковій школі має сприяти формуванню у молодших школярів умінь само і взаємооцінювання.

У 1-3-х класах початкової школи оцінювання навчальної діяльності учнів здійснюється вербальною формі словесної характеристики результату й процесу навчальної діяльності учня, яка орієнтує його на визначення нових завдань щодо подальшого засвоєння програмового матеріалу. Словесну характеристику не можна замінювати тільки окремими словами на зразок «Чудово», «Молодець», «Мені сумно» і под. Водночас, з метою підвищення мотивації навчання учнів можна використовувати умовні символи, фішки тощо. Проте вони не повинні замінювати власне оцінку. У 1-3-х класах результати контролю й оцінювання фіксують в предметних таблицях досягнень, у яких показники оцінки відповідають програмовим вимогам щодо сформованості певних складників предметних та ключових компетентностей. У 4 класі такі таблиці доповнюються графою з оцінкою.

У 4 класі запроваджується оцінка результатів навчальної діяльності учнів, яка аргументується вчителем, усвідомлено сприймається учнем і фіксується у класному журналі. Оцінка виражається словами-символами: «відмінно» (В), «добре» (Д), «задовільно» (З), «потребує покращення» (П), які відповідають рівням навчальних досягнень учнів: «відмінно» – високий рівень, «добре» – достатній рівень, «задовільно» – середній рівень, «потребує покращення» – початковий рівень. Оцінювання ґрунтується на позитивному принципі та індивідуальному підході і передбачає врахування досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Навчальні досягнення випускників початкової ланки загальноосвітньої школи підтверджуються результатами інтегрованої підсумкової контрольної роботи з навчальних предметів – українська мова (мова і читання), математика, світознавство.

З метою неперервного відстеження стану початкової освіти, корекції та прогнозу її розвитку запроваджується системний моніторинг навчальних досягнень учнів на внутрішньошкільному, національному та міжнародному рівнях. На шкільному рівні визначається динаміка розвитку якісних показників навчальних досягнень дитини відносно неї самої. На національному рівні відстежується динаміка якості результатів роботи школи на основі порівняння результатів навчальних досягнень учнів різних загальноосвітніх навчальних закладів. Метою моніторингу міжнародного рівня є визначення стратегічних напрямів модернізації початкової освіти в Україні.